

De verschuivende munt/biljet-grens

P. Koeze en H.A.M. de Heij

Per 2 mei 1988 zal het huidige bankbiljet van f 5 met het portret van Vondel worden vervangen door een munt van dezelfde waarde. Daarmee zal een eind komen aan de relatief korte periode dat een bankbiljet van f 5 circuleert in Nederland.

KLEINSTE COUPURE

De Nederlandse bankbiljetten worden uitgegeven door de Nederlandsche Bank sinds de oprichting in 1814. De Bankwet laat de Nederlandsche Bank een zekere vrijheid in de uitvoering van de bankbiljetten, maar één aspect is vanaf het begin strikt geregeld: de keuze van de kleinste coupure. In het eerste Octrooi van 1814 wordt uitdrukkelijk de f 25 als kleinste genoemd. Het duurt bijna een eeuw voordat in 1904 deze ondergrens in de Bankwet wordt verlaagd tot f 10. In de Bankwet van 1948 wordt de ondergrens opnieuw verlaagd, nu tot f 5, maar bankbiljetten van f 5 worden nog niet uitgegeven. De behoefte aan deze coupure blijkt pas in 1962 en 1963 nadat de Bank een marktonderzoekbureau heeft ingeschakeld. Het publiek blijkt een bankbiljet van f 5 aantrekkelijk te vinden, reden waarom in 1966 bankbiljetten van f 5 in omloop worden gebracht. Nu, in 1988, zal voor het eerst in de geschiedenis de kleinste coupure worden verhoogd van f 5 naar f 10, overigens zonder dat de Bankwet hoeft te worden gewijzigd. De aanvankelijke daling van f 25 via f 10 naar f 5 en de nu volgende stijging weer naar f 10 kunnen worden verklaard uit twee verschillende, tegenwerkende invloeden.

De verlaging van de ondergrens was een afspiegeling van het toenemende maatschappelijke belang van bankbiljetten in de eerste anderhalve eeuw van het bestaan van de Nederlandsche Bank. Oorspronkelijk werden bankbiljetten alleen gebruikt voor betalingen in de handel en daarbij ging het vrijwel altijd om grote bedragen. Men had daarvoor in het begin van de negentiende eeuw de keus uit betaling per bankcheque of met munten. Beide konden omslachtig zijn als meerdere banken bij de betaling waren betrokken of als grote hoeveelheden munten mosten worden versleept. Bankbiljetten aan toonder

losten beide bezwaren tegelijk op. De ondergrens van f 25, toen een hoge waarde, vormde geen enkele belemmering in de handel.

In het begin stond het publiek wantrouwig tegenover bankbiljetten en de circulatie kwam dan ook maar moeizaam op gang. Allengs ebde het wantrouwen echter weg, nam de circulatie toe en drongen bankbiljetten steeds meer door in het dagelijkse betalingsverkeer tot meer dan f 30 miljard nu. Daarmee nam de behoefte aan een kleinere coupure toe. Men moet hierbij bedenken dat niet alleen de nominale waarde werd verkleind, maar dat de voortdurende inflatie vanaf het midden van de negentiende eeuw de feitelijke koopkracht nog eens extra verlaagde.

In zekere zin hebben de bankbiljetten dus de munten in de loop der tijd verdrongen. Dit moet echter niet zo opgevat worden dat de circulatie van bankbiljetten is gegroeid ten koste van de circulatie in munten. Afgezien van de periode tijdens de tweede wereldoorlog zijn het aantal stuks en de totale waarde van beide soorten betaalmiddelen alleen maar gegroeid.

Wel is langzamerhand het percentuele aandeel van de munten in de circulatie geslonken ten gunste van het percentuele aandeel van de bankbiljetten. Als we deze ontwikkeling van anderhalve eeuw mogen extrapoleren naar de toekomst, hoeven we niet te verwachten dat nieuwe elektronische betaalmiddelen, zoals betaalkaarten, op hun beurt de bankbiljetten zullen verdringen. Waarschijnlijk zullen deze nieuwe betaalmiddelen een eigen markt creëren, waardoor percentueel het aandeel van de bankbiljetten wel zal teruglopen, maar absoluut gezien niet.

DE MUNT/BILJET-GRENS

De reden om nu de kleinste coupure weer te verhogen is geen maatschappelijke maar een technische. Het papier, waarop bankbiljetten worden gedrukt, is niet sterk genoeg om de, onder invloed van de inflatie, steeds intensiever wordende circulatie te weerstaan. Als de beide reeksen van munten en bankbiljetten worden opgevat als een continuüm van betaalmiddelen tussen f 0,05 en f 1000, moet ergens de overgang van metalen munten naar papieren bankbiljetten worden gelegd. Om redenen van circulatiebestendigheid wordt deze munt/biljet-grens nu verschoven van beneden de f 5 naar boven de f 5.

Het is niet eenvoudig een criterium te vinden waarmee de munt/biljet-grens kan worden bepaald. Internationaal wordt tussen centrale banken en nationale munten hierover regelmatig gediscussieerd maar een wereldwijd aanvaard criterium is er nog niet. Veel landen zoeken een economisch of statistisch criterium, maar naar onze mening kan alleen een technisch criterium

voldoen. De gemiddelde levensduur van *f* 5-biljetten was in 1987 circa 62 weken. In datzelfde jaar verliepen er gemiddeld ook circa 62 weken tussen het moment dat een nieuw *f* 5-biljet werd uitgegeven door de Bank en het moment waarop het weer voor het eerst werd teruggontvangen uit de circulatie. Dit is nog net aanvaardbaar. De gemiddelde levensduur moet uiteraard minstens even lang zijn als de tijd dat biljetten circuleren onder het publiek. Zo wordt voorkomen dat het publiek moet betalen met merendeels versleten bankbiljetten. De verhouding tussen beide tijden achten wij een geschikt technisch criterium voor de munt/biljet-grens.

De productiekosten van een *f* 5-munt zijn enkele dubbeltjes hoger dan die van een bankbiljet. Op langere termijn staan tegenover de hogere productiekosten echter besparingen in de uitgegeven aantallen door de veel langere levensduur van munten.

Noot

De auteurs schreven dit artikel als bijdrage aan de gids die werd uitgegeven ter gelegenheid van de derde Holland Coin Fair, gehouden in Amsterdam op 19, 20 en 21 februari 1988. De organisatie van de Fair lag in handen van de Nederlandse Vereniging van Munthandelaren. Deze digitale versie werd samengesteld in oktober 2006 en volgt, behoudens enkele kleine veranderingen, de originele tekst.

Beide auteurs waren indertijd werkzaam bij de Afdeling Bankbiljetten-Technische ontwikkeling van De Nederlandsche Bank N.V. te Amsterdam. Ir Hans de Heij is in 2006 nog steeds werkzaam bij de Bank; dr ir Peter Koeze is sinds 2004 gepensioneerd.

E-mail: p.koeze@pkoeze.nl

Lijst van publicaties: <http://www.pkoeze.nl/ListOfPublications.pdf>

Curriculum vitae: <http://www.pkoeze.nl/CurriculumVitae.pdf>

De Nederlandsche Bank N.V.

Postbus 98

1000 AB Amsterdam

E-mail: info@dnb.nl

Website: <http://www.dnb.nl/>